
Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi

Journal of World Geography and Development Perspectives (JWGDP)

To Cite This Article: Çakır, İ. & Koday, Z. (2023). Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı. *Journal of World Geography and Development Perspectives (JWGDP)*, 4, 59-80.

Submitted: December 8, 2023

Revised: December 25, 2023

Accepted: December 25, 2023

Age and Gender Structure of The Population in Provinces With Metropolitan Municipalities

Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı *

İlknur ÇAKIR¹

Zeki KODAY²

Öz

Türkiye büyükşehir belediye modeliyle ilk kez 1984 yılında yayınlanan 3030 sayılı kanunla tanışmış ve büyükşehir belediye statüsü kazanan ilk iller İstanbul, Ankara ve İzmir olmuştur. İlerleyen süreçte büyükşehir belediyeli illere de yenileri eklenmiştir. Bu kapsamda, 1986 yılında Adana; 1987 yılında Bursa, Gaziantep ve Konya; 1988 yılında Kayseri; 1993 yılında Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Mersin, İzmit, Samsun illeri; 2000 yılında Adapazarı (Sakarya); 2012 yılında Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van illeri ve son olarak 2013 yılında Ordu ili büyükşehir belediye statüsü kazanan iller olmuştur. Çalışmadaki en önemli veri kaynağı Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) elde edilen yaş gruplarına ve cinsiyete göre belirlenmiş olan nüfus verileridir. Çalışmada yararlanılan kadın ve erkek nüfusuna ait veriler ile geniş ve dar aralıklı gruplandırılmış nüfus verileri, nicel veri toplama tekniklerinden ikincil veriler (istatistiksel veriler) kapsamında değerlendirilen verilerdir. 1985-2000 yılları arasındaki nüfus verileri Genel Nüfus Sayım Sonuçları sisteminden, 2007 yılı ve sonrasına ait veriler ise Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nden elde edilmiştir. Elde edilen veriler Excel programı aracılığıyla tablolara dönüştürülüp cinsiyet oranları hesaplanmış, belirlenmiş yıllara ait nüfus piramitleri oluşturulmuş ve yorumlanmıştır. Bu veriler değerlendirildiğinde büyükşehir belediyeli illerdeki toplam nüfus miktarının arttığı ve cinsiyet oranlarında illere ve yıllara göre değişiklikler olduğu görülmüştür. Aynı şekilde nüfusun yaş gruplarına göre dağılımına baktığımızda ise 1985'ten 2022'ye kadar olan dönemde çocuk nüfus oranının azaldığı, yetişkin nüfus ile yaşlı nüfus oranının ise artmaya devam ettiği ve dolayısıyla büyükşehir belediyeli illerdeki nüfusun araştırılan yıllar itibarıyla yaşlandığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, Büyükşehir Belediyesi, İdari Coğrafya.

* Bu makale, 28-29 Aralık 2023 tarihleri arasında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde düzenlenen 1. Ulusal Coğrafya Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu (UCLÖS) adlı etkinlikte sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özeti sempozyum bildiri özet kitabında basılmış "Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş Ve Cinsiyet Yapısı" başlıklı bildirinin tamamlanmış halidir.

¹ Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Yakutiye, Erzurum. E-mail: ilknurcakir@atauni.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-4315-3715.

² Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Yakutiye, Erzurum. E-mail: zkoday@atauni.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-2126-9573.

Age and Gender Structure of The Population in Provinces with Metropolitan Municipalities

Abstract

Turkey was first introduced to the metropolitan municipality model with the Law No. 3030 published in 1984, and the first provinces to gain metropolitan municipality status were Istanbul, Ankara and Izmir. In the following process, new provinces were added to the provinces with metropolitan municipalities. In this context, Adana in 1986; Bursa, Gaziantep and Konya in 1987; Kayseri in 1988; In 1993, Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Mersin, İzmit, Samsun provinces; Adapazarı (Sakarya) in 2000; In 2012, the provinces of Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van and finally Ordu province in 2013 became the provinces that gained metropolitan municipality status. The most important data source in the study is population data determined by age groups and gender obtained from the Turkish Statistical Institute (TUIK). The data of the male and female population used in the study and the population data grouped with wide and narrow ranges are data evaluated within the scope of secondary data (statistical data) from quantitative data collection techniques. Population data between 1985 and 2000 were obtained from the General Population Census Results system, and data for 2007 and later were obtained from the Address-Based Population Registration System. The data obtained were converted into tables using the Excel program, gender ratios were calculated, and population pyramids for the specified years were created and interpreted. When these data were evaluated, it was seen that the total population in provinces with metropolitan municipalities increased and there were changes in gender ratios according to provinces and years. Likewise, when we look at the distribution of the population according to age groups, it can be said that the child population rate decreased in the period from 1985 to 2022, the adult population and the elderly population rate continued to increase, and therefore the population in the provinces with metropolitan municipalities is aging as of the researched years. Likewise, when we look at the distribution of the population by age groups, we see that the proportion of the child population decreased in the period from 1985 to 2022, while the proportion of the adult population and the elderly population continued to increase. Therefore, it can be said that the population in provinces with metropolitan municipalities is aging in the years researched.

Keywords: Population, Metropolitan Municipality, Administrative Geography.

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde Türkiye'de özellikle 1950'li yıllardan sonra hızlı bir kentleşme sürecinin başlaması, beraberinde "yönetim" sorununu da getirmiştir. Ayrıca 1961 Anayasası'nın uygulandığı dönemde tartışılan sorunlardan birisi de "metropolitan alanların yönetimi" sorunudur. 1980'li yıllara kadar bu sorunla ilgili bütüncül yasal düzenlemeler gündeme gelmemiş, geçici çözümler uygulanmıştı (Keleş, 2016:358-360). İlk defa 1984 yılında başlayıp günümüze kadar ilan edilen büyükşehir belediye yasaları ve kanun hükmünde kararnameler nüfusu idari anlamda planlama maksadıyla çıkarılmıştır. Coğrafi bölgeler baz alınarak yapılan bir idari planlama, ülkenin yönetimini de kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle idari bölünüş, coğrafi bölünüş ile uyumlu olmalıdır (Koday, 2023:149). Büyükşehir Belediye yönetiminin hukuki anlamda alt yapısı ilk defa 1982 Anayasası'nın 127. maddesinin 2. ve 3. fıkrasındaki "mahalli idarelerin kuruluşları, yetki ve görevleri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanun ile düzenlenir. Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim şekilleri getirebilir." hükmüyle oluşturulup 1982 yılında çıkarılan 2680 sayılı Kanuna istinaden 8 Mart 1984 tarihinde yayımlanmış olan 195 sayılı "Büyükşehirler Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ve 27 Haziran 1984 tarihli ve 3030 sayılı "Büyükşehirler Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun" ile belediye sınırları içinde birden fazla ilçe bulunan İstanbul, Ankara ve İzmir'de Büyükşehir Belediyesi kurulmuştur (Özçağlar, 2015:87).

İlk defa 1984 yılında İstanbul, Ankara ve İzmir'de, sonrasında ise 1986-1988 yılları arasında Adana (1986), Bursa, Gaziantep, Konya (1987) ve Kayseri (1988) illerinde büyükşehir belediyeleri kurulmuştur. Daha sonra ise 1993 yılında bu illere 7 il daha eklenmiş ve büyükşehir belediyeli il sayısı 15'e yükselmiştir. Bu tarihte büyükşehir belediyeli olan iller Antalya, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Mersin, İzmit ve Samsun'dur. Bu 15 ile 2000 yılında Sakarya da dahil olmuştur. Kasım 2012'ye kadar ülkemizde 16 büyükşehir belediyeli il bulunurken 12.11.2012 tarihli 6360 sayılı yasa ile 13 ilde daha büyükşehir belediyeli kurulmuş ve büyükşehir belediye statüsüne sahip il sayısı 29'a ulaşmıştır. Bu iller Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van'dır. 14 Mart 2013 tarihinde çıkarılan 6447 sayılı yasa ile mevcut büyükşehir belediyeli illere ilaveten Ordu ili de büyükşehir belediyeli statüsü kazanmıştır. Böylece büyükşehir belediyeli il sayısı 30'a yükselmiştir (Koday & Erhan, 2020:102).

2. YÖNTEM

Çalışmanın amacı 1985-2022 yılları arasındaki dönemde nüfus sayım sonuçları ile elde edilen verilerle, büyükşehir belediye kavramının ilk defa ortaya çıktığı 1984 tarihinden günümüze kadar geçen süre boyunca mevcut büyükşehir belediyeli illerdeki nüfusun cinsiyet ve yaş yapısını belirli tarih aralıklarıyla incelemektir. Çalışmanın bulgular kısmını oluşturan nüfus verilerinin hangi tarihlere göre ele alınacağı belirlenirken, 2000 yılına kadar olan dönem için genel nüfus sayımlarının yapıldığı tarihler esas alınmıştır. Daha sonraki dönemde ise ADNKS'nin uygulamaya koyulduğu 2007 yılı, 6360 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği ve 13 ilin büyükşehir belediye statüsü kazandığı 2012 yılı, bir yıl sonra Ordu ilinin büyükşehir belediye statüsü kazandığı 2013 yılı, sonrasında ise beş yıl arayla 2017 ve 2022 yılları çalışmada ele alınan yıllar olmuştur.

Çalışmadaki en önemli veri kaynağı Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) elde edilen yaş gruplarına ve cinsiyete göre belirlenmiş olan nüfus verileridir. Nüfus verileri, nicel veri toplama

tekniklerinden ikincil veriler (istatistiksel veriler) olarak değerlendirilen verilerdir. Çalışmaya ait veriler temin edilirken 1985-2000 yılları arasındaki nüfus verileri Genel Nüfus Sayım Sonuçları sisteminden, 2007 yılı ve sonrasına ait veriler ise Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nden yararlanılmıştır (URL 1). Elde edilen veriler Excel programı aracılığıyla tablolara dönüştürülüp cinsiyet oranları hesaplanmış ve yine aynı programla belirlenmiş yıllara ait nüfus piramitleri oluşturulmuş ve yorumlanmıştır.

3. BULGULAR

Ülkemizin farklı dönemlerine ait nüfus verileri incelendiğinde yaş yapısında büyük değişikliklerin yaşandığı görülmüştür. Bu değişiklikler arasında en çok göze çarpan nüfus piramitlerinin alt ve üst kısımlarında yer alan yaş gruplarındaki değişimdir. 1935'ten itibaren nüfus piramitlerinin tabanlarında bir daralma olduğu görülmüştür. Piramidin üst kısmı ise giderek genişlemektedir. Bu da 65 yaş üstü nüfus miktarının toplam nüfus içerisindeki payının giderek artması anlamına gelmektedir. Ortalama yaşam süresinin artması ve ölüm oranlarının düşmesi, yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payını artırmıştır (Akbaş, 2020:17).

Belirli bir nüfus kitlesinde her 100 kadın başına düşen erkek nüfus sayısı nüfusun cins yapısını vermektedir. Türkiye nüfusunda 100 kadın başına düşen erkek nüfus sayısı 1927-2010 döneminde genel itibarıyla azalış göstermiştir. Oranlar genel itibarıyla kadın=erkek eğiliminde olsa bile yine de ülke nüfusunda belirgin bir şekilde erkek nüfusun fazla olduğu görülmektedir (Doğanay, 2014:183). Bir nüfusun cinsiyet oranını hesaplayabilmek için de $CO = E / K \times 100$ formülü kullanılır.

Belirli bir mekândaki nüfusun yaş gruplarına göre durumu ve çalışabilir nüfus (faal nüfus) olarak adlandırılan 15-65 yaş arasındaki nüfusun miktarı ile iş gücü kapasitesi, aile tipleri, gıda ve çeşitli hizmetlere duyulan ihtiyaç, doğum ve ölüm oranları ile göçler arasında ilişki vardır (Tümertekin & Özgüç, 2012:266). Nüfusun yaş gruplarına göre dağılışı bir yer hakkındaki iş gücü potansiyeli, sosyal ihtiyaçlar, savunma gücü, yerleşme ve siyasi planlamalar konusunda bilgi vermek ve mevcut durumun ortaya çıkarılması bakımından önemlidir. Bir yerdeki nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı yapılırken o yere ait olan nüfus, dar ve geniş aralıklı gruplandırma ile sınıflandırılır. Geniş aralıklı yaş gruplandırmasında 0-14, 15-64 ve 65+ şeklinde gruplandırma söz konusuysen dar aralıklı gruplandırmada nüfus beşer yaş aralıklarla 0-4, 5-9, 10-14.....80-84, 85-89, 90+ şeklinde gösterilir. Bu dağılışı, daha ayrıntılı veri sunup topluma yönelik planlamalarda daha önemli yer tutar.

Çalışmanın bu kısmında, ülkemizde 1984-2013 yılları arasında çeşitli kanun ve yasalarla büyükşehir belediye statüsü kazanmış illerin nüfuslarının yaş ve cinsiyet yapısı ele alınıp zaman içinde meydana gelmiş nüfus değişiklikleri 1985, 1990, 2000, 2007, 2012, 2013, 2017 ve 2022 yıllarına ait nüfus verilerine göre değerlendirilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Yıllara Göre Büyükşehir Belediyesi Statüsü Kazanan İller.

Yıl ve İlgili Kanun	Büyükşehir Belediyeleri
1984 (3030 Sayılı Kanun)	İstanbul, Ankara, İzmir
1986 (3306 Sayılı Kanun)	Adana
1987 (3391 Sayılı Kanun)	Bursa
1987 (3398 Sayılı Kanun)	Gaziantep
1987 (3399 Sayılı Kanun)	Konya
1988 (3508 Sayılı Kanun)	Kayseri
1993 (504 Sayılı KHK)	Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Mersin, İzmit, Samsun
2000 (593 Sayılı KHK)	Adapazarı (Sakarya)
2012 (6360 Sayılı Kanun)	Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van
2013 (6447 Sayılı Kanun)	Ordu

Kaynak: (Özçağlar, 2015).

3.1. Genel Nüfus Sayım Sonuçlarına Göre 1985 Yılında Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

1985 yılı nüfus verilerine göre büyükşehir belediyeli illerin cinsiyet yapısına bakıldığında, bu tarihte büyükşehir belediyesi statüsündeki üç ilde de bariz bir şekilde erkek nüfusun kadın nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. Bu tarihte İstanbul'da nüfusun %52,1'ini erkek nüfus, %47,9'unu kadın nüfus oluştururken cinsiyet oranı %108,7 olmuştur. Ankara'da %51,5 erkek nüfus, %48,5 kadın nüfus ve %106,1 cinsiyet oranı; İzmir'de ise %51,7 erkek nüfus, %48,3 kadın nüfus ve %107 cinsiyet oranından söz edebiliriz. Cinsiyet oranlarının %100'ün üzerinde olması bize erkek nüfusunun daha fazla olduğunu göstermektedir. Ülkemizde dışarıya göç veren illerde genelde kadın nüfus fazla olurken göç alan illerde de erkek nüfus çoğunluktadır. İstanbul, Ankara ve İzmir en fazla göç alan iller oldukları için erkek nüfusun fazla olmasının en büyük sebebinin göçler olduğunu söylemek mümkündür. Nüfusun cinsiyet durumuna bakıldığında ise bu tarihte büyükşehir belediyeli illerin toplam nüfusları **11467141** olurken toplam erkek nüfus sayısı **5942888**, kadın nüfus sayısı ise **5524253**'tür. Oransal olarak ise toplam büyükşehir belediyeli nüfusun %51,8'ini erkek nüfus, %48,2'sini ise kadın nüfus oluşturur denilebilir (Tablo 2).

Tablo 2. 1985 Yılı Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Cinsiyet Yapısı.

İller	Erkek Nüfus	Oran (%)	Kadın Nüfus	Oran (%)	Toplam Nüfus	Cinsiyet Oranı (%)
İstanbul	3041847	52,1	2801138	47,9	5842985	108,7
Ankara	1702805	51,5	1603522	48,5	3306327	106,1
İzmir	1198236	51,7	1119593	48,3	2317829	107
TOPLAM	5942888	51,8	5524253	48,2	11467141	107,4

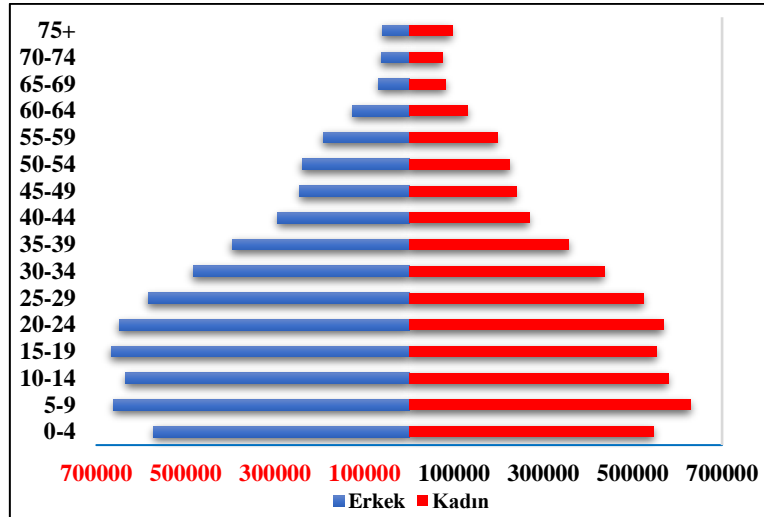
Kaynak: TÜİK.

Büyükşehir belediyeli illerde 1985 yılındaki nüfusun yaş yapısına bakıldığında ise nüfus miktarı en fazla olan yaş grubu %11,2 oranla çocuk nüfusuna dahil olan **5-9** yaş grubu olmuştur. Bu dönemde en az nüfus miktarına sahip olan yaş grubu ise %1,2 ile **70-74** yaş grubudur. Yetişkin nüfus grubu içerisinde ise en fazla paya %1,6 oran ile 15-19 yaş grubunun sahip olduğu söylenebilir. 1985 yılında çocuk nüfus olarak tanımlanan 0-14 yaş grubunun toplam büyükşehir belediyeli il nüfusu içerisindeki payı %31,6 olurken yetişkin nüfus olarak tanımlanan 15-64 yaş grubunun payı %64,3 ve yaşlı nüfus olarak tanımlanan 65 yaş ve üzeri nüfusun payı ise %3,9'dur (Tablo 3).

Tablo 3. 1985 Yılı Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

Yaş Grupları	Kadın	Erkek	Toplam	Oran (%)	Geniş Aralıklı Gruplandırma Oranı (%)
0-4	547216	571459	1118675	9,7	0-14 Yaş Grubu 31,6
5-9	629982	660368	1290350	11,2	
10-14	579516	634492	1214008	10,6	
15-19	554204	665862	1220066	10,6	
20-24	568446	648713	1217159	10,6	15-64 Yaş Grubu 64,3
25-29	524609	584021	1108630	9,6	
30-34	437042	482858	919900	8	
35-39	357412	396012	753424	6,5	
40-44	268653	293623	562276	4,9	
45-49	239475	244717	484192	4,2	
50-54	225328	239395	464723	4	
55-59	197781	192028	389809	3,3	
60-64	130658	126104	256762	2,2	
65-69	82347	67733	150080	1,3	
70-74	75269	62351	137620	1,2	65+ Yaş Grubu 3,9
75+	96420	59901	156321	1,3	
Bilinmeyen	9895	13251	23146	0,2	0,2
Genel Toplam	5524253	5942888	11467141	100	100

Kaynak: TÜİK.

Şekil 1. 1985 yılı büyükşehir belediyeli illere ait nüfus piramidi.

Büyükşehir belediyeli illere ait 1985 yılı nüfus piramidi incelendiğinde tabandan tavana doğru bir daralmanın söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bu nüfus piramidi genel itibariyle gelişmekte olan ülkelerin nüfus piramidi yapısıdır. Bu tarihe ait nüfus piramidinde en belirgin olan yaş grubu 5-9 ve 15-19 yaş grubudur. Ayrıca erkek nüfusta en fazla paya sahip olan yaş grubu 15-19 yaş grubuyken kadın nüfusta ise 5-9 yaş grubudur. Toplam büyükşehir belediyeli iller nüfusu içerisinde en fazla paya erkek nüfus sahip olurken 65 yaş ve üzeri nüfusta kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olduğu da göze çarpar (Şekil 1).

3.2. Genel Nüfus Sayım Sonuçlarına Göre 1990 Yılında Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Büyükşehir belediyeli il sayısı 1990 yılı itibarıyla 8'e ulaşmış ve bu illerin toplam nüfusları **20613011** olup bu nüfus içerisinde toplam kadın nüfusu **10067754**, toplam erkek nüfusu **10545257** kişidir. Oransal değerlere bakıldığında kadın nüfusu toplam büyükşehir belediyeli il nüfusu içerisinde %48,8'lik paya sahipken erkek nüfus oranı %51,2'dir.

Bu dönemde Konya ili (%99,6) hariç diğer büyükşehir belediyeli illerin tamamında cinsiyet oranının %100'den fazla olduğunu yani erkek nüfusun kadın nüfusundan fazla olduğunu görülmektedir. Cinsiyet oranlarına bakıldığında ise toplam büyükşehir belediyeli il nüfusu içerisinde erkek nüfusun kadın nüfustan fazla olmasından dolayı cinsiyet oranı %104,9'dur. İller bazında bakıldığında ise cinsiyet oranının en yüksek olduğu il %107,9 ile İstanbul olurken en düşük olduğu il %99,6 ile Konya olmuştur (Tablo 4).

Tablo 4. 1990 Yılı Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Cinsiyet Yapısı.

İller	Erkek Nüfus	Oran (%)	Kadın Nüfus	Oran (%)	Toplam Nüfus	Cinsiyet Oranı (%)
İstanbul	3798761	51,9	3510429	48,1	7309190	107,9
Ankara	1658276	51,2	1578350	48,8	3236626	104,9
İzmir	1379778	51,2	1314992	48,8	2694770	104,9
Adana	973878	50,3	961029	49,7	1934907	101,2
Bursa	810923	50,5	792214	49,5	1603137	102
Gaziantep	577881	50,6	562713	49,4	1140594	102,4
Konya	873886	49,9	876417	50,1	1750303	99,6
Kayseri	471874	50,1	471610	49,9	943484	100,4
TOPLAM	10545257	51,2	10067754	48,8	20613011	104,9

Kaynak: TÜİK.

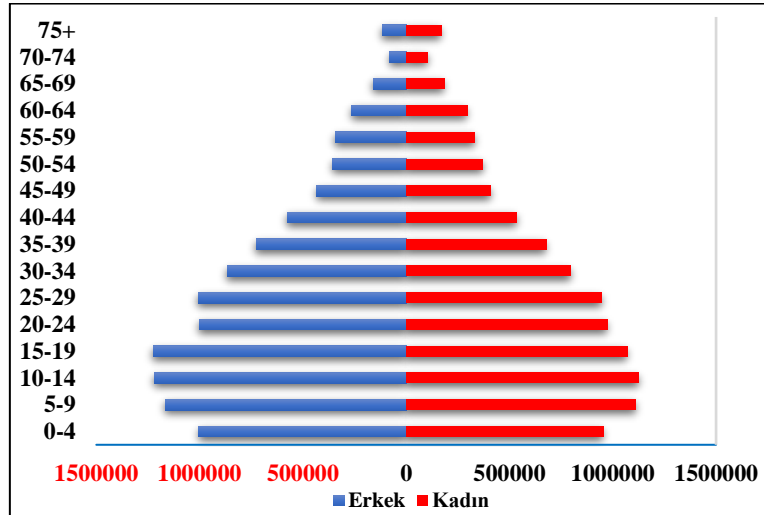
Bu dönemdeki yılı nüfus verilerine bakıldığında en yüksek değere sahip olan yaş grubu %11,3 oran ile çocuk nüfusuna dahil olan **10-14** yaş grubu olurken en düşük değere ise %1 ile **70-74** yaş grubu sahiptir. Bir önceki nüfus sayım dönemiyle kıyaslanacak olursa 1990 yılında 0-14 çocuk yaş grubu nüfusunun oranı %0,3 artarak toplam büyükşehir belediyeli il nüfusunun içerisinde %31,9 paya sahip olmuştur. 15-64 yetişkin yaş grubu nüfusunun oranı %0,3 azalarak %64'e ve 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusun oranı ise %0,1 artarak %4'e ulaşmıştır (Tablo 5).

Nüfus piramidine bakıldığında bir önceki döneme kıyasla 1990 yılında benzer bir durum olduğu söylenebilir. Erkek nüfusunda en belirgin olan yaş grubu 15-19 yaş grubuyken kadın nüfusunda 10-14 yaş grubu en fazla paya sahiptir. 1990 yılı nüfus piramidinde dikkat çeken bir diğer husus ise 75 yaş ve üzeri kadın nüfusu ve aynı yaş grubundaki erkek nüfusu arasındaki bariz farktır. Bu tarihte 75 yaş ve üzeri kadın nüfusu 169968 kişiyken erkek nüfusu 115316 kişidir (Şekil 2).

Tablo 5. 1990 Yılı Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

Yaş Grupları	Kadın	Erkek	Toplam	Oran (%)	Geniş Aralıklı Gruplandırma Oranı (%)
0-4	955321	1003279	1958600	9,5	0-14 Yaş Grubu 31,9
5-9	1111070	1165654	2276724	11,1	
10-14	1124466	1218676	2343142	11,3	
15-19	1071244	1224123	2295367	11,1	
20-24	974055	1000267	1974322	9,5	15-64 Yaş Grubu 64
25-29	946685	1006709	1953394	9,5	
30-34	797602	865893	1663495	8,1	
35-39	678239	724817	1403056	6,8	
40-44	535662	575414	1111076	5,4	
45-49	409319	432336	841655	4,1	
50-54	371099	356723	727822	3,5	
55-59	331317	342964	674281	3,2	
60-64	296348	262662	559010	2,7	
65-69	183955	160564	344519	1,6	
70-74	104643	79936	184579	1	65+ Yaş Grubu 4
75+	169968	115316	285284	1,4	
Bilinmeyen	6761	9924	16685	0,1	0,1
Genel Toplam	10067754	10545257	20613011	100	100

Kaynak: TÜİK.

Şekil 2. 1990 yılı büyükşehir belediyeli illere ait nüfus piramidi.

3.3. Genel Nüfus Sayım Sonuçlarına Göre 2000 Yılında Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Büyükşehir belediyeli illerin sayısı 2000 yılında 16 olmuştur. Bu tarihte büyükşehir belediyeli illerin nüfuslarının toplamı **35458573**'tür. Bu değer içerisinde erkek nüfus miktarı **17916877** olurken kadın nüfus miktarı **17541696**'dır. Oransal olarak ise toplam büyükşehir belediyeli nüfus içinde erkek nüfusun %50,5, kadın nüfusun ise %49,5'lik bir payı vardır. Bu dönemde 1990 yılına kıyasla bazı illerde cinsiyet oranlarında değişiklikler söz konusudur. 2000 yılında Adana (%98,8), Kayseri (%99,6), Eskişehir (%99,6) ve Samsun (%93,7) illerinde kadın nüfusun erkek nüfustan daha fazla olmasından dolayı cinsiyet oranları %100'ün altındadır. Toplam büyükşehir belediyeli il nüfusunun cinsiyet oranı ise erkek nüfusunun kadın nüfusundan fazla olmasından dolayı %102'dir. Cinsiyet oranının en yüksek olduğu il %107,4 ile Kocaeli olurken en düşük olduğu il %93,7 ile Samsun olmuştur (Tablo 6).

Tablo 6. 2000 Yılı Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Cinsiyet Yapısı.

İller	Erkek Nüfus	Oran (%)	Kadın Nüfus	Oran (%)	Toplam Nüfus	Cinsiyet Oranı (%)
İstanbul	5088535	50,8	4930200	49,2	10018735	103,2
Ankara	2027105	50,5	1980755	49,5	4007860	102
İzmir	1698819	50,4	1672047	49,6	3370866	101,6
Adana	920001	49,7	929477	50,3	1849478	98,8
Bursa	1064560	50,1	1060580	49,9	2125140	100,4
Gaziantep	645847	50,3	639402	49,7	1285249	101,2
Konya	1105020	50,4	1087146	49,6	2192166	101,6
Kayseri	529584	49,9	530848	50,1	1060432	99,6
Antalya	885826	51,5	833925	48,5	1719751	106,1
Diyarbakır	692167	50,8	670541	49,2	1362708	103,2
Erzurum	482199	51,4	455190	48,6	937389	105,7
Eskişehir	352264	49,9	353745	50,1	706009	99,6
Kocaeli	625309	51,8	580776	48,2	1206085	107,4
Mersin	829742	50,2	821658	49,8	1651400	100,8
Samsun	585759	48,4	623378	51,6	1209137	93,7
Sakarya	384140	50,8	372028	49,2	756168	103,2
TOPLAM	17916877	50,5	17541696	49,5	35458573	102

Kaynak: TÜİK.

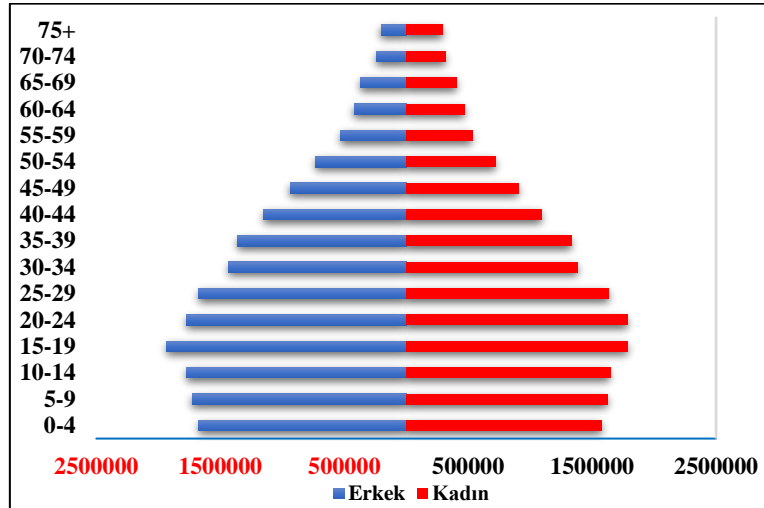
Bu tarihteki nüfus verilerine göre büyükşehir belediyeli illerin toplam nüfusunda en yüksek paya sahip olan yaş grubu %10,5 ile **15-19**, en düşük paya ise %1,4 ile **75 yaş ve üzeri** nüfus grubu sahiptir. Bu dönemde 1990 yılına kıyasla 0-14 çocuk yaş grubu nüfusunun oranı %3,6 azalarak %28,3'e, 15-64 yetişkin yaş grubu nüfusunun oranı %2,5 artarak %66,5'e ve 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfus grubunun oranı ise %1,1 artarak %5,1'e ulaşmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere hem doğum oranlarında hem de genç nüfusta azalma ve yaşlı nüfus oranının da artmasıyla nüfusun yaşlanmaya başladığı söylenebilir (Tablo 7).

Büyükşehir belediyeli illere ait 2000 yılı nüfus piramidi incelendiğinde piramit tabanında bir daralmanın yaşandığı görülmektedir. Bunun sebebi 0-14 çocuk yaş grubu olarak tanımlanan nüfus grubundaki azalma yani doğum oranlarındaki azalmadır. Bu tarihe ait nüfus piramidinde hem kadın hem de erkek nüfusu içinde en fazla paya sahip olan yaş grubu 15-19 yaş grubudur. Toplam büyükşehir belediyeli iller nüfusu içerisinde en fazla paya erkek nüfus sahip olurken 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusta ise yine kadın nüfus hâkimiyeti söz konusudur (Şekil 3).

Tablo 7. 2000 Yılı Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

Yaş Grupları	Kadın	Erkek	Toplam	Oran (%)	Geniş Aralıklı Gruplandırma Oranı (%)
0-4	1576988	1674160	3251148	9,1	0-14 Yaş Grubu 28,3
5-9	1628833	1723829	3352662	9,5	
10-14	1647528	1770919	3418447	9,7	
15-19	1788538	1933416	3721954	10,5	
20-24	1786615	1769421	3556036	10,1	15-64 Yaş Grubu 66,5
25-29	1635609	1674859	3310468	9,3	
30-34	1383288	1430932	2814220	7,9	
35-39	1334397	1361538	2695935	7,6	
40-44	1096939	1148104	2245043	6,3	
45-49	905674	934564	1840238	5,2	
50-54	722333	731252	1453585	4,1	
55-59	532749	527901	1060650	3	
60-64	472977	420332	893309	2,5	
65-69	407976	367442	775418	2,2	
70-74	317630	238001	555631	1,5	65+ Yaş Grubu 5,1
75+	296997	202985	499982	1,4	
Bilinmeyen	6625	7222	13847	0,1	0,1
Genel Toplam	17541696	17916877	35458573	100	100

Kaynak: TÜİK.

Şekil 3. 2000 yılı büyükşehir belediyeli illere ait nüfus piramidi.

3.4.ADNKS Sonuçlarına Göre 2007 Yılında Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Bu dönemde mevcut büyükşehir belediyeli illere yeni bir il dahil olmamıştır. Bu tarihte büyükşehir belediyeli illerin nüfuslarının toplamı **39768508**'dir. Bu değer içerisinde erkek nüfus miktarı **19885113** olurken kadın nüfus miktarı **19883395**'tir.

Oransal olarak bakıldığında bu dönemde toplam büyükşehir belediyeli nüfus içerisinde erkek nüfusun %50,1, kadın nüfusun ise %49,9'luk bir payı vardır. Büyükşehir belediyesi bulunan 16 ilden 8'inde 2007 yılında cinsiyet oranları %100'ün altına düşmüştür. Ankara, Adana, Bursa, Gaziantep, Konya, Eskişehir, Samsun ve Sakarya'da kadın nüfusun daha fazla olması sebebiyle cinsiyet oranları %100'den düşüktür. Büyükşehir belediyeli illerin toplam nüfusunun cinsiyet oranı ise %100,4'tür. Cinsiyet oranının en yüksek olduğu il %102,8 ile Antalya olurken, en düşük olduğu il ise %97,2 ile Samsun olmuştur (Tablo 8).

Tablo 8. 2007 Yılı Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Cinsiyet Yapısı.

İller	Erkek Nüfus	Oran (%)	Kadın Nüfus	Oran (%)	Toplam Nüfus	Cinsiyet Oranı (%)
İstanbul	6291763	50,1	6282073	49,9	12573836	100,4
Ankara	2225033	49,8	2241723	50,2	4466756	99,2
İzmir	1872579	50,1	1866774	49,9	3739353	100,4
Adana	994864	49,5	1011786	50,5	2006650	98
Bursa	1218749	49,9	1221127	50,1	2439876	99,6
Gaziantep	779863	49,9	780160	50,1	1560023	99,6
Konya	968666	49,4	990416	50,6	1959082	97,6
Kayseri	584656	50,2	580432	49,8	1165088	100,8
Antalya	908000	50,7	881295	49,3	1789295	102,8
Diyarbakır	735561	50,3	725153	49,7	1460714	101,2
Erzurum	393589	50,1	391352	49,9	784941	100,4
Eskişehir	359393	49,5	365456	50,5	724849	98
Kocaeli	728590	50,6	709336	49,4	1437926	102,4
Mersin	801112	50,2	794826	49,8	1595938	100,8
Samsun	606187	49,3	622772	50,7	1228959	97,2
Sakarya	416508	49,8	418714	50,2	835222	99,2
TOPLAM	19885113	50,1	19883395	49,9	39768508	100,4

Kaynak: TÜİK.

Bu tarihteki nüfus verilerine göre büyükşehir belediyeli illerin toplam nüfusunda en fazla paya sahip olan yaş grubu %9,7 oran ile **25-29** yaş grubu olurken en az paya %1,7 oran ile **70-74** yaş grubu olmuştur. Bu dönemi 2000 yılı ile kıyaslayacak olursak 0-14 çocuk yaş grubu nüfusunun oranı %3,1 azalarak %25,2'ye düşmüştür. 15-64 yetişkin yaş grubu nüfusunun oranı ise %1,8 artarak %68,3'e yükselmiş ve 65 yaş ve üzeri olan yaşlı nüfus grubunun oranı ise %1,3 artarak %6,4'e ulaşmıştır. Bu dönemde de bir önceki sayım yılına kıyasla nüfus giderek yaşlanmakta ve hâkim yaş grubu çocuk nüfustan yetişkin nüfusa doğru kaymaya başlamıştır (Tablo 9).

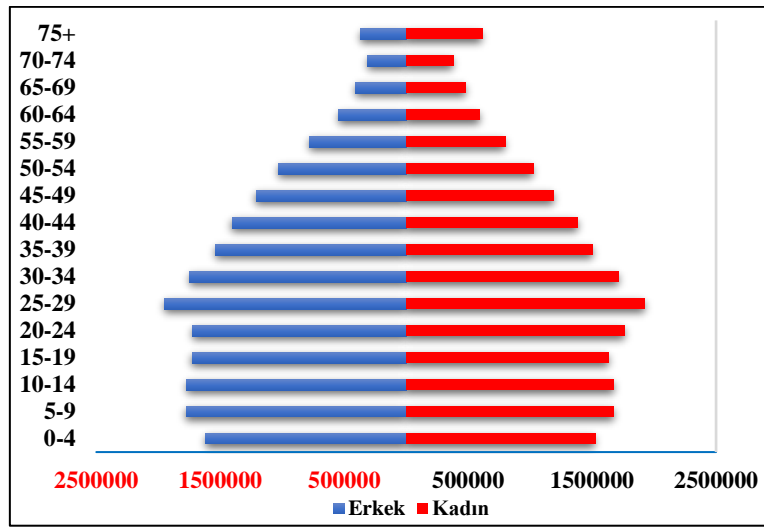
Tablo 9. 2007 Yılı Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

Yaş Grupları	Kadın	Erkek	Toplam	Oran (%)	Geniş Aralıklı Gruplandırma Oranı (%)
0-4	1526127	1615040	3141167	7,9	0-14 Yaş Grubu 25,2
5-9	1677060	1772275	3449335	8,6	
10-14	1677450	1770475	3447925	8,6	
15-19	1631458	1727426	3358884	8,4	
20-24	1763529	1721966	3485495	8,7	15-64 Yaş Grubu 68,3
25-29	1923521	1950401	3873922	9,7	
30-34	1715405	1744331	3459736	8,7	
35-39	1503215	1536076	3039291	7,6	
40-44	1385528	1402645	2788173	7,1	
45-49	1188234	1208426	2396660	6	
50-54	1026750	1030642	2057392	5,1	
55-59	799057	780232	1579289	3,9	
60-64	591493	543609	1135102	2,8	
65-69	479868	407019	886887	2,2	
70-74	380852	309096	689948	1,7	65+ Yaş Grubu 6,4
75+	613848	365454	979302	2,4	
Genel Toplam	19883395	19885113	39768508	100	100

Kaynak: TÜİK.

Büyükşehir belediye illerin 2007 yılına ait nüfus piramidi incelendiğinde piramit tabanında bariz bir daralma mevcuttur. Bu piramit tipinde doğum oranları azalmış, yetişkin ve yaşlı nüfus miktarı artış göstermiş olup genel itibarıyla gelişmiş ülkelere ait nüfus piramidine benzerlik söz konusudur. Bunun sebebi 0-14 çocuk yaş grubu olarak tanımlanan nüfus grubundaki azalma yani doğum oranlarındaki azalmadır.

Bu tarihe ait nüfus piramidinde hem kadın hem de erkek nüfusu içinde en fazla paya sahip olan yaş grubu 25-29 yaş grubudur. Toplam büyükşehir belediye iller nüfusu içerisinde en fazla paya yine erkek nüfus sahip olurken 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusta da yine kadın nüfus hâkimiyeti söz konusu olup özellikle 75 yaş ve üzeri nüfusta kadın nüfusu erkek nüfusundan ortalama 2 kat fazladır (Şekil 4).

Şekil 4. 2007 yılı büyükşehir belediye illere ait nüfus piramidi.

3.5.ADNKS Sonuçlarına Göre 2012 Yılında Büyükşehir Belediye İllerde Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

6360 sayılı kanunla 2012 yılında 13 yeni ilin büyükşehir belediye statüsü kazanmasıyla büyükşehir belediye il sayısı 29'a ulaşmıştır. Bu tarihte büyükşehir belediye illerin nüfusları toplamı **57312176** olup bunun **28731337**'si erkek nüfusunu, **28580839**'u ise kadın nüfusunu oluşturur.

Oransal olarak bakıldığında toplam büyükşehir belediye nüfus içerisinde erkek nüfusun %50,1, kadın nüfusun ise %49,9'luk bir orana sahip olduğu görülmektedir. Bu tarihte büyükşehir belediye 29 ilin 12'sinde cinsiyet oranı %100'den düşük yani kadın nüfus miktarı fazla olurken 17 ilde ise cinsiyet oranı %100'den yüksek olup erkek nüfus miktarı fazladır. Bu dönemde mevcut büyükşehir belediye iller arasında cinsiyet oranının en yüksek olduğu il %106,1 ile Tekirdağ olurken en düşük olduğu il %97,2 ile Samsun olmuştur (Tablo 10).

ADNKS verilerine göre 2012 yılında büyükşehir belediye illerin toplam nüfusunda en fazla paya sahip olan yaş grubu %8,9 oran ile **30-34** yaş grubu olurken en az paya %1,8 oran ile **70-74** yaş grubu sahiptir. Bu dönemde 2007 yılına kıyasla 0-14 yaş grubu nüfusunun oranı %0,3 azalarak %24,9'a, 15-65 yaş grubu nüfusunun oranı %0,2 azalarak %68,1'e ve 65 yaş ve üzeri nüfus grubunun oranı ise %0,5 artarak %6,9'a ulaşmıştır. Bu dönemde de hem en fazla orana sahip olan yaş grubunun 25-29'dan 30-34'e yükselmesi hem de diğer yaş gruplarının oranları azalırken 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfus oranının artması, nüfusun yaşlanmaya devam ettiğinin bir göstergesidir (Tablo 11).

Tablo 10. 2012 Yılı Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Cinsiyet Yapısı.

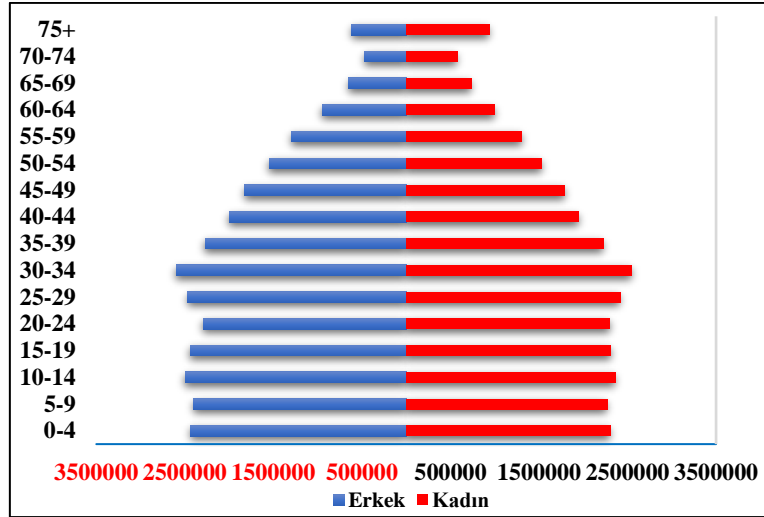
İller	Erkek Nüfus	Oran (%)	Kadın Nüfus	Oran (%)	Toplam Nüfus	Cinsiyet Oranı (%)
İstanbul	6956908	50,2	6897832	49,8	13854740	100,8
Ankara	2474456	49,8	2491086	50,2	4965542	99,2
İzmir	1999246	49,9	2006213	50,1	4005459	99,6
Adana	1061264	49,9	1064371	50,1	2125635	99,6
Bursa	1343894	49,9	1344277	50,1	2688171	99,6
Gaziantep	907172	50,4	892386	49,6	1799558	101,6
Konya	1014292	49,4	1037989	50,6	2052281	97,6
Kayseri	640095	50,2	634873	49,8	1274968	100,8
Antalya	1058070	50,5	1034467	49,5	2092537	102
Diyarbakır	804952	50,5	787215	49,5	1592167	102
Erzurum	391290	50,2	386905	49,8	778195	100,8
Eskişehir	393760	49,8	395990	50,2	789750	99,2
Kocaeli	828071	50,6	806620	49,4	1634691	102,4
Mersin	838102	49,8	844746	50,2	1682848	99,2
Samsun	617095	49,3	634627	50,7	1251722	97,2
Sakarya	451295	50,1	450972	49,9	902267	100,4
Aydın	502337	49,9	504204	50,1	1006541	99,6
Balıkesir	581171	50,1	579560	49,9	1160731	100,4
Denizli	473041	49,7	477516	50,3	950557	98,8
Hatay	743385	50,1	740289	49,9	1483674	100,4
Kahramanmaraş	539998	50,8	523176	49,2	1063174	103,2
Malatya	381025	49,9	381341	50,1	762366	99,6
Manisa	673700	50,1	672462	49,9	1346162	100,4
Mardin	388736	50,2	384290	49,8	773026	100,8
Muğla	434539	51,1	416606	48,9	851145	104,4
Şanlıurfa	881521	50,1	880554	49,9	1762075	100,4
Tekirdağ	439124	51,5	413197	48,5	852321	106,1
Trabzon	374677	49,4	383221	50,6	757898	97,6
Van	538121	51,1	513854	48,9	1051975	104,4
TOPLAM	28731337	50,1	28580839	49,9	57312176	100,4

Kaynak: TÜİK.

Tablo 11. 2012 Yılı Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

Yaş Grupları	Kadın	Erkek	Toplam	Oran (%)	Geniş Aralıklı Gruplandırma Oranı (%)
0-4	2308675	2435648	4744323	8,2	0-14 Yaş Grubu 24,9
5-9	2271398	2396769	4668167	8,1	
10-14	2362853	2494284	4857137	8,4	
15-19	2312410	2439551	4751961	8,3	
20-24	2297860	2293765	4591625	8	15-64 Yaş Grubu 68,1
25-29	2417978	2466910	4884888	8,5	
30-34	2544643	2597403	5142046	8,9	
35-39	2229492	2270894	4500386	7,8	
40-44	1947792	1996722	3944514	6,8	
45-49	1793908	1822832	3616740	6,3	
50-54	1529386	1545477	3074863	5,3	
55-59	1302827	1290937	2593764	4,5	
60-64	1004499	949752	1954251	3,4	
65-69	735352	648572	1383924	2,4	
70-74	579784	469772	1049556	1,8	65+ Yaş Grubu 6,9
75+	941982	612049	1554031	2,7	
Genel Toplam	28580839	28731337	57312176	100	100

Kaynak: TÜİK.

Şekil 5. 2012 yılı büyükşehir belediyeli illere ait nüfus piramidi.

Büyük şehir belediyeli illere ait 2012 yılı nüfus piramidi incelendiğinde bir önceki döneme kıyasla çocuk ve yetişkin nüfusta yaşanan azalma nedeniyle piramit tabanında ve ortasında daralma olduğu görülmektedir. Bu dönemde yine hem kadın hem de erkek nüfusunda en fazla paya sahip olan yaş grubu 30-34 yaş grubu olurken 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfus grubunda kadın nüfusu erkek nüfusundan yaklaşık iki kat fazladır (Şekil 5).

3.6. ADNKS Sonuçlarına Göre 2013 Yılında Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

6447 sayılı kanunla 2013 yılında Ordu ilinin de büyükşehir belediye statüsü kazanmasıyla büyükşehir belediyeli illerin sayısı 30'a yükselmiş ve Ordu, büyükşehir belediye statüsünü kazanan son il olmuştur. Bu dönemde büyükşehir belediyeli illerin toplam nüfusları **58999801** kişi olup bunun **29584084**'ü erkek nüfusunu, **29415717**'si ise kadın nüfusu oluşturmaktadır.

Oransal olarak bakıldığında ise toplam büyükşehir belediyeli nüfus içerisinde erkek nüfusun payı %50,1 olurken kadın nüfusun oranı %49,9'dur. Cinsiyet oranlarına bakacak olursak 2013 yılı itibarıyla 30 büyükşehir belediyeli il içerisinde cinsiyet oranının %100 den fazla olduğu il sayısı 21 olup en yüksek cinsiyet oranına sahip olan il %105,7 ile Tekirdağ olurken en düşük cinsiyet oranına sahip olan iller %97,6 ile Trabzon ve Samsun olmuştur (Tablo 12).

ADNKS verilerine göre 2013 yılında büyükşehir belediyeli illerin toplam nüfusu içinde en fazla paya sahip olan yaş grubu bu dönemde de %8,8 oranla **30-34** yaş grubu olmuştur. Buna karşılık en az paya sahip olan yaş grubu ise %1,8 oranla yine **70-74** yaş grubu olmuştur. Bir önceki sayım yılı olan 2012 yılına kıyasla bu dönemde 0-14 yaş grubu nüfusunun toplam büyükşehir belediyeli il nüfusu içerisindeki payı %0,4 azalarak %24,5'e, 15-65 yaş grubu nüfusunun oranı %0,2 artarak %68,3'e ve 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfus grubunun oranı ise %0,3 artarak %7,2'ye yükselmiştir. Bu değerlerden de anlaşılacağı üzere büyükşehir belediyeli il nüfusunda bariz bir şekilde yaşlanmanın devam ettiği söz konusudur (Tablo 13).

Tablo 12. 2013 Yılı Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Cinsiyet Yapısı.

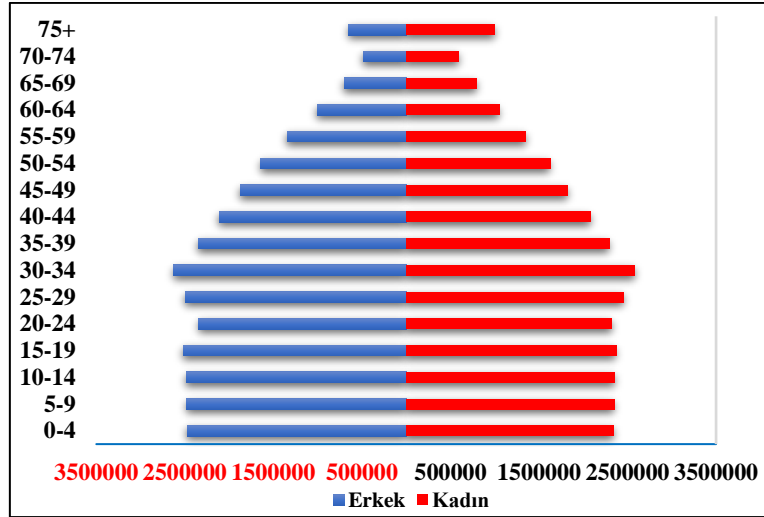
İller	Erkek Nüfus	Oran (%)	Kadın Nüfus	Oran (%)	Toplam Nüfus	Cinsiyet Oranı (%)
İstanbul	7115721	50,2	7044746	49,8	14160467	100,8
Ankara	2507525	49,7	2537558	50,3	5045083	98,8
İzmir	2027334	49,9	2033740	50,1	4061074	99,6
Adana	1074778	50,1	1074482	49,9	2149260	100,4
Bursa	1371914	50,1	1369056	49,9	2740970	100,4
Gaziantep	930972	50,4	913466	49,6	1844438	101,91
Konya	1031563	49,6	1047662	50,4	2079225	98,46
Kayseri	649851	50,1	645504	49,9	1295355	100,4
Antalya	1090843	50,5	1067422	49,5	2158265	102
Diyarbakır	809791	50,3	797646	49,7	1607437	101,2
Erzurum	384015	50,1	382714	49,9	766729	100,4
Eskişehir	399189	49,9	400535	50,1	799724	99,6
Kocaeli	849465	50,6	826737	49,4	1676202	102,4
Mersin	849548	49,8	856226	50,2	1705774	99,2
Samsun	623435	49,4	638375	50,6	1261810	97,6
Sakarya	458987	50,1	458386	49,9	917373	100,4
Aydın	510512	50,1	510445	49,9	1020957	100,4
Balıkesir	581403	50,1	581358	49,9	1162761	100,4
Denizli	480224	49,8	483240	50,2	963464	99,2
Hatay	756248	50,3	746818	49,7	1503066	101,2
Kahramanmaraş	546943	50,8	528763	49,2	1075706	103,2
Malatya	380704	49,9	381834	50,1	762538	99,6
Manisa	682097	50,2	677366	49,8	1359463	100,8
Mardin	391422	50,2	388316	49,8	779738	100,8
Muğla	441531	50,9	425134	49,1	866665	103,6
Şanlıurfa	901868	50,1	900112	49,9	1801980	100,4
Tekirdağ	450149	51,4	424326	48,6	874475	105,7
Trabzon	374562	49,4	383675	50,6	758237	97,6
Van	545479	50,9	524634	49,1	1070113	103,6
Ordu	366011	50,1	365441	49,9	731452	100,4
TOPLAM	29584084	50,1	29415717	49,9	58999801	100,4

Kaynak: TÜİK.

Tablo 13. 2013 Yılı Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

Yaş Grupları	Kadın	Erkek	Toplam	Oran (%)	Geniş Aralıklı Gruplandırma Oranı (%)
0-4	2342788	2473450	4816238	8,1	0-14 Yaş Grubu 24,5
5-9	2352334	2480364	4832698	8,2	
10-14	2354686	2486099	4840785	8,2	
15-19	2371852	2515147	4886999	8,2	
20-24	2325740	2345095	4670835	7,9	15-64 Yaş Grubu 68,3
25-29	2454521	2496221	4950742	8,4	
30-34	2582339	2629119	5211458	8,8	
35-39	2294427	2347567	4641994	7,8	
40-44	2081722	2112103	4193825	7,1	
45-49	1826170	1870495	3696665	6,2	
50-54	1627182	1640915	3268097	5,5	
55-59	1353166	1344613	2697779	4,5	
60-64	1052511	1005994	2058505	3,5	
65-69	799936	700490	1500426	2,5	
70-74	596920	484658	1081578	1,8	65+ Yaş Grubu 7,2
75+	999423	651754	1651177	2,8	
Genel Toplam	29415717	29584084	58999801	100	100

Kaynak: TÜİK.

Şekil 6. 2013 yılı büyükşehir belediye illere ait nüfus piramidi.

Büyükşehir belediye illere ait 2013 yılı nüfus piramidine bakıldığında 2012 yılı nüfus piramidine kıyasla bariz bir farkın olmadığı görülür. En fazla paya sahip olan yaş grubu bu dönemde yine her iki cinsiyette de 30-34 yaş grubu olmuştur. Piramit tabanı ve ortasında daralmanın olması çocuk ve genç yetişkin nüfusta bir azalmanın olduğunun göstergesidir (Şekil 5).

3.7.ADNKS Sonuçlarına Göre 2017 Yılında Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Bu tarihte büyükşehir belediye illerin toplam nüfusları **62717604** kişi olup bunun **31420378**'i erkek nüfusunu, **31297226**'sı ise kadın nüfusunu oluşturmaktadır. Oransal olarak ise toplam büyükşehir belediye nüfus içinde erkek nüfusun payı %50,1 olurken kadın nüfusun oranı %49,9'dur. Bu dönemde nüfusun cinsiyet oranına bakıldığında büyükşehir belediye iller içerisinde 17 ilde cinsiyet oranı %100'ün üzerindedir. Cinsiyet oranının en yüksek olduğu il %105,3 ile Tekirdağ olurken en düşük olduğu il %97,6 ile Trabzon'dur (Tablo 14).

ADNKS verilerine göre bu dönemde toplam büyükşehir belediye il nüfusu içinde en fazla paya sahip olan yaş grubu %8,3 oranla **35-39** yaş grubu olurken en az paya sahip olan yaş grubu %2 oranla **70-74** yaş grubu olmuştur. Bir önceki dönemde 30-34 olan hâkim yaş grubunun bu dönemde 35-39 olması ve yaşlı nüfus grubu oranının artmış olması, nüfusun yaşlanmaya devam ettiğinin bir göstergesidir. 2013 yılına kıyasla bu dönemde 0-14 yaş grubu nüfusunun toplam büyükşehir belediye il nüfusu içerisindeki payı %0,9 azalarak %23,6'ya, 15-65 yaş grubu nüfusunun oranı %0,1 artarak %68,4'e ve 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfus grubunun oranı ise %0,8 artarak %8'e yükselmiştir (Tablo 15).

Büyükşehir belediye illere ait 2017 nüfus piramidine göre kadın ve erkek nüfusta en fazla paya sahip olan yaş grubu 35-39 yaş grubudur. Bu dönemde nüfus piramidinin tabanında nispeten bir genişleme söz konusudur. Bunun sebebi 2017 yılında 0-4 yaş grubunun, çocuk nüfus grubu içindeki oranının bir önceki yıla göre daha fazla olmasıdır (Şekil 7).

Tablo 14. 2017 Yılı Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Cinsiyet Yapısı.

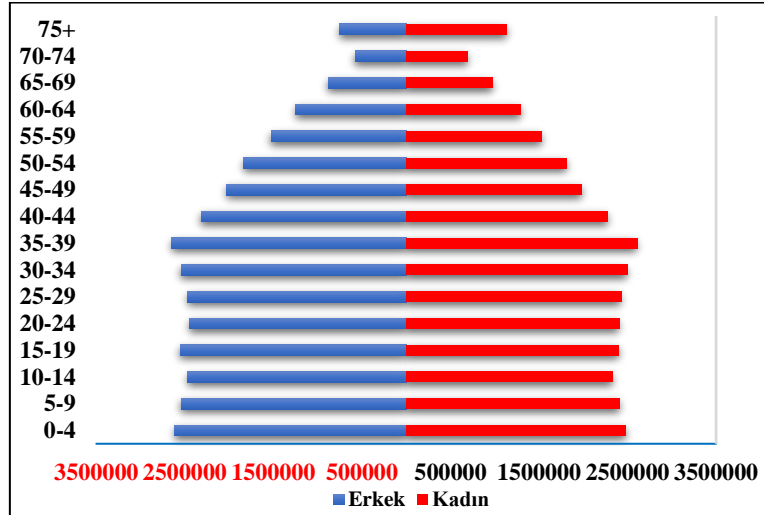
İller	Erkek Nüfus	Oran (%)	Kadın Nüfus	Oran (%)	Toplam Nüfus	Cinsiyet Oranı (%)
İstanbul	7529491	50,1	7499740	49,9	15029231	100,4
Ankara	2702492	49,6	2742534	50,4	5445026	98,4
İzmir	2133548	49,8	2146129	50,2	4279677	99,2
Adana	1108939	50,1	1107536	49,9	2216475	100,4
Bursa	1470341	50,1	1466462	49,9	2936803	100,4
Gaziantep	1012992	50,5	992523	49,5	2005515	102
Konya	1081718	49,6	1098431	50,4	2180149	98,4
Kayseri	689595	50,1	687127	49,9	1376722	100,4
Antalya	1192582	50,5	1171814	49,5	2364396	102
Diyarbakır	857070	50,4	842831	49,6	1699901	101,6
Erzurum	379227	49,8	381249	50,2	760476	99,2
Eskişehir	429078	49,8	431542	50,2	860620	99,2
Kocaeli	953145	50,6	930125	49,4	1883270	102,4
Mersin	895374	49,9	898557	50,1	1793931	99,6
Samsun	649524	49,5	663466	50,5	1312990	98
Sakarya	496488	50,1	493726	49,9	990214	100,4
Aydın	539726	49,9	541113	50,1	1080839	99,6
Balıkesir	602275	49,9	602549	50,1	1204824	99,6
Denizli	507543	49,8	511192	50,2	1018735	99,2
Hatay	790209	50,1	785017	49,9	1575226	100,4
Kahramanmaraş	572111	50,7	555512	49,3	1127623	102,8
Malatya	391869	49,8	394807	50,2	786676	99,2
Manisa	710378	50,2	702663	49,8	1413041	100,8
Mardin	406320	50,2	403399	49,8	809719	100,8
Muğla	478950	51,1	459801	48,9	938751	104,4
Şanlıurfa	999299	50,3	986454	49,7	1985753	101,2
Tekirdağ	516496	51,3	488967	48,7	1005463	105,3
Trabzon	388713	49,4	397613	50,6	786326	97,6
Van	563824	50,9	543067	49,1	1106891	103,6
Ordu	371061	49,9	371280	50,1	742341	99,6
TOPLAM	31420378	50,1	31297226	49,9	62717604	100,4

Kaynak: TÜİK.

Tablo 15. 2017 Yılı Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

Yaş Grupları	Kadın	Erkek	Toplam	Oran (%)	Geniş Aralıklı Gruplandırma Oranı (%)
0-4	2481335	2615536	5096871	8,1	0-14 Yaş Grubu 23,6
5-9	2410975	2541909	4952884	7,9	
10-14	2335161	2465138	4800299	7,6	
15-19	2401834	2551838	4953672	7,9	
20-24	2407114	2448423	4855537	7,7	15-64 Yaş Grubu 68,4
25-29	2429906	2464742	4894648	7,8	
30-34	2498780	2541768	5040548	8	
35-39	2609853	2644994	5254847	8,3	
40-44	2280605	2311455	4592060	7,3	
45-49	1983694	2024850	4008544	6,4	
50-54	1818329	1835081	3653410	5,8	
55-59	1530210	1521616	3051826	4,8	
60-64	1294784	1244768	2539552	4	
65-69	979443	882023	1861466	2,9	
70-74	694572	574520	1269092	2	65+ Yaş Grubu 8
75+	1140631	751717	1892348	3	
Genel Toplam	31297226	31420378	62717604	100	100

Kaynak: TÜİK.

Şekil 7. 2017 yılı büyükşehir belediyeli illere ait nüfus piramidi.

3.8. ADNKS Sonuçlarına Göre 2022 Yılında Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

En son sayım yılı olan 2022 yılı itibarıyla 30 büyükşehir belediyeli ilin toplam nüfusu **66653949** kişi olup bunun **33345383**'ü erkek nüfusunu, **33308566**'sı ise kadın nüfusunu oluşturur.

Tablo 16. 2022 Yılı Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Cinsiyet Yapısı.

İller	Erkek Nüfus	Oran (%)	Kadın Nüfus	Oran (%)	Toplam Nüfus	Cinsiyet Oranı (%)
İstanbul	7955820	50,1	7952131	49,9	15907951	100,4
Ankara	2856479	49,4	2925806	50,6	5782285	97,6
İzmir	2215716	49,6	2246340	50,4	4462056	98,4
Adana	1137455	50,1	1136651	49,9	2274106	100,4
Bursa	1595869	49,9	1598851	50,1	3194720	99,6
Gaziantep	1087763	50,5	1066288	49,5	2154051	102
Konya	1141206	49,7	1155141	50,3	2296347	98,8
Kayseri	721809	50,1	719714	49,9	1441523	100,4
Antalya	1351702	50,2	1336302	49,8	2688004	100,8
Diyarbakır	910472	50,5	894408	49,5	1804880	102
Erzurum	373375	49,8	376379	50,2	749754	99,2
Eskişehir	451335	49,8	455282	50,2	906617	99,2
Kocaeli	1050743	50,5	1028329	49,5	2079072	102
Mersin	958642	50,1	957790	49,9	1916432	100,4
Samsun	676798	49,5	691690	50,5	1368488	98
Sakarya	541449	50,1	538631	49,9	1080080	100,4
Aydın	569291	49,6	578950	50,4	1148241	98,4
Balıkesir	626430	49,8	631160	50,2	1257590	99,2
Denizli	525359	49,7	530973	50,3	1056332	98,8
Hatay	847128	50,2	838915	49,8	1686043	100,8
Kahramanmaraş	598004	50,8	579432	49,2	1177436	103,2
Malatya	405398	49,9	407182	50,1	812580	99,6
Manisa	737888	50,2	730391	49,8	1468279	100,8
Mardin	436361	50,1	434013	49,9	870374	100,4
Muğla	533368	50,8	514817	49,2	1048185	103,2
Şanlıurfa	1093998	50,4	1076112	49,6	2170110	101,6
Tekirdağ	583014	51,1	559437	48,9	1142451	104,4
Trabzon	406061	49,6	411962	50,4	818023	98,4
Van	575453	50,9	553296	49,1	1128749	104
Ordu	380997	49,9	382193	50,1	763190	99,6
TOPLAM	33345383	50,1	33308566	49,9	66653949	100,4

Kaynak: TÜİK.

Oransal olarak bakıldığında toplam büyükşehir belediyeli il nüfusu içerisinde erkek nüfusun oranı %50,1 olurken kadın nüfusun oranı %49,9'dur. Cinsiyet oranlarına bakıldığında 2022 yılı itibarıyla 30 büyükşehir belediyeli ilden 17'sinde cinsiyet oranı %100'ün üzerinde olup %104,4 oranla Tekirdağ ili en yüksek cinsiyet oranına sahip olurken %97,6 oranla Ankara ili en düşük orana sahiptir (Tablo 16). Bu dönemde dikkat çeken diğer bir husus da Erzurum ili nüfusunun 749754 kişiye düşmüş olmasıdır. Nitekim 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı kanuna göre bir yerde büyükşehir belediyesi kurulabilmesi için o il sınırları içerisinde kalan bütün yönetsel alanlarda yer alan nüfus toplamının 750000 ve üzeri olması gerekiyordu. Bu durumda nüfusu 750000'in altında olup büyükşehir belediye statüsü hala devam eden tek il Erzurum'dur (Çakır & Koday, 2023:136).

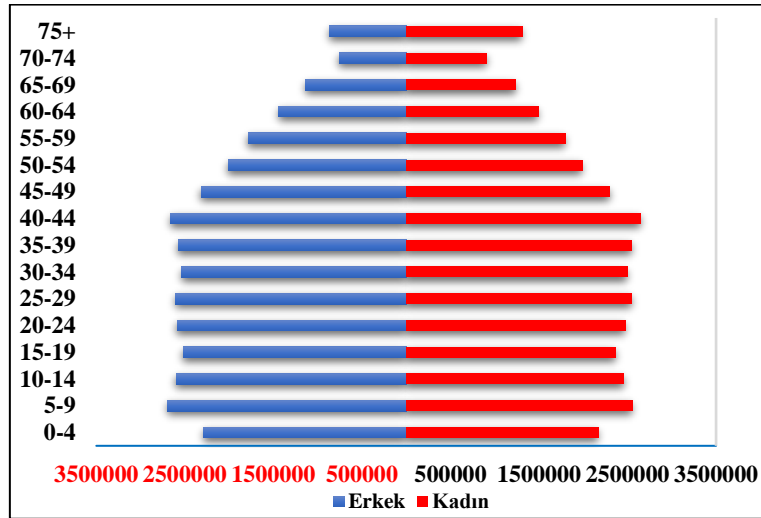
ADNKS verilerine göre 2022 yılında büyükşehir belediyeli illerin toplam nüfusu içinde en fazla paya sahip olan yaş grubu %7,9 oranla **40-44** yaş grubu olurken en az paya %2,5 oranla **70-74** yaş grubu sahiptir. 2017 yılında 35-39 olan hâkim yaş grubunun bu dönemde 40-44 yaş grubu olması ve yaşlı

nüfus grubundaki oranın artmış olması, nüfusun yaşlanmaya devam ettiğinin bir göstergesidir. Bir önceki döneme kıyasla bu dönemde 0-14 yaş grubu nüfusunun toplam büyükşehir belediye il nüfusu içerisindeki payı %1,4 azalarak %22,2'ye, 15- 65 yaş nüfus grubunun oranı %0,1 artarak %68,5'e ve 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfus grubunun oranı ise %1,3 artarak %9,3'e yükselmiştir (Tablo 17).

Tablo 17. 2022 Yılı Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

Yaş Grupları	Kadın	Erkek	Toplam	Oran (%)	Geniş Aralıklı Gruplandırma Oranı (%)
0-4	2171644	2286169	4457813	6,7	0-14 Yaş Grubu 22,2
5-9	2554811	2693677	5248488	7,8	
10-14	2460579	2595909	5056488	7,6	
15-19	2363511	2514672	4878183	7,3	
20-24	2473752	2587490	5061242	7,6	15-64 Yaş Grubu 68,5
25-29	2545008	2604038	5149046	7,7	
30-34	2499698	2536919	5036617	7,5	
35-39	2547817	2571957	5119774	7,7	
40-44	2647031	2658723	5305754	7,9	
45-49	2302886	2313421	4616307	6,9	
50-54	1988303	2008701	3997004	6	
55-59	1799088	1783218	3582306	5,3	
60-64	1494092	1437281	2931373	4,4	
65-69	1239676	1132261	2371937	3,5	
70-74	907479	757206	1664685	2,5	65+ Yaş Grubu 9,3
75+	1313191	863741	2176932	3,2	
Genel Toplam	33308566	33345383	66653949	100	100

Kaynak: TÜİK.

Şekil 8. 2022 yılı büyükşehir belediyeli illere ait nüfus piramidi.

Bu tarihte %7,8 orana sahip olan 5-9 yaş grubu ise en fazla orana sahip ikinci yaş grubudur. Nitekim 2022 yılında kadın nüfusun en fazla olduğu yaş grubu 40-44 yaş grubu iken erkek nüfusun en fazla olduğu yaş grubu ise 5-9 yaş grubudur. Bu döneme ait nüfus piramidine bakıldığında genç ve orta yaşın hâkim olduğu, çocuk nüfusun azalmakta olduğu ve nispeten arı kovani tipindeki nüfus piramidinden söz etmek mümkündür.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Büyükşehir belediye kavramı ülkemizde ilk defa 1984 yılında 3030 sayılı kanunla gündeme gelmiştir. Bu kapsamda ülkemizdeki ilk büyükşehirler İstanbul, Ankara ve İzmir olmuştur. Bunu takip eden zaman içerisinde 1986 yılında 3306 sayılı kanunla Adana; 1987 yılında 3391 sayılı kanunla Bursa, 3398 sayılı kanunla Gaziantep ve 3399 sayılı kanunla Konya; 1988 yılında 3508 sayılı kanunla Kayseri; 1993 yılında 504 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Mersin, İzmit, Samsun illeri; 2000 yılında 593 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Adapazarı (Sakarya); 2012 yılında 6360 sayılı kanunla Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van illeri ve son olarak 2013 yılında 6447 sayılı kanunla Ordu ili, büyükşehir belediye statüsü kazanmıştır.

Yıllara ve nüfusun cinsiyete göre dağılımına, cinsiyet oranlarına, hem dar aralıklı hem de geniş aralıklı yaş gruplandırmalarına ve nüfus piramitlerine bakıldığında genel itibariyle erkek nüfusun egemen olduğunu, en fazla orana sahip olan yaş grubunun yıllar geçtikçe çocuk nüfustan orta yaş nüfusa doğru kaydığını ve nüfusun giderek yaşlandığını söylemek mümkündür. Belirlenen yıllara ait nüfus verileriyle oluşturulan nüfus piramitlerinde ilk dikkat çeken husus piramidin çocuk nüfusu temsil eden tabanı gittikçe daralırken yetişkin nüfusu temsil eden orta kısmın genişlemesi olmuştur. Nitekim 1985 yılında büyükşehir belediyeli illerin toplam nüfusu içerisinde en fazla paya sahip olan yaş grubu 5-9 yaş grubu olurken, 2022 yılında en fazla paya sahip olan yaş grubu 40-44 yaş grubu olmuştur.

Nüfus piramitlerine bakıldığında piramit tabanı 1985 yılında daha genişken 2022 yılında daha dardır. Aynı şekilde çocuk ve yetişkin nüfusta kadın-erkek nüfus değerleri birbirine yakın olurken 65 yaş ve üzeri nüfusta kadın nüfusun erkek nüfustan daha fazla paya sahip olduğu da söylenebilir. Büyükşehir belediyesi olmayan illere kıyasla büyükşehir belediyeli illerin sosyal ve ekonomik anlamda daha gelişmiş olması, insanların hayat tarzına ve dolayısıyla nüfusun yapısına etki ettiği görülmektedir. Yıllar içinde çocuk nüfus oranının toplam büyükşehir belediye nüfusu içindeki payının azalması, buna karşılık yetişkin ve yaşlı nüfus grubu oranının artması nüfusun araştırılan yıllar itibariyle yaşlandığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Akbaş, Y. (2020). "Türkiye'nin Nüfus Coğrafyası". Serkan Doğanay-Mete Alım (Ed.), *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, (1-59). (3. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.

Çakır, İ. & Koday, Z. (2023). "Büyükşehir Belediyeli İllerde Nüfusun Gelişimi ve Türkiye Nüfusu İçerisindeki Yeri". Salih Birinci-Çağlar Kıvanç Kaymaz- Yusuf Kızıllan (Ed.), *Cumhuriyetin 100. Yılına Armağan Coğrafya ve İnsan*, (119-140). (1. Baskı), İstanbul: Kriter Yayınevi.

Doğanay, H. (2014). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, (4. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.

Keleş, R. (2016). *Kentleşme Politikası*, (15. Baskı), Ankara: İmge Kitapevi.

Koday, Z. (2023). "İdari Planlama". Mesut Doğan-Mustafa Köse-Fatih Ayhan (Ed.), *Coğrafi Planlama*, (149-174). (2. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.

Koday, Z. & Erhan, K. (2020). "Türkiye'nin İdari Coğrafyası". Serkan Doğanay-Mete Alım (Ed.), *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, (97-109). (3. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.

Özçağlar, A., (2015). *Yönetmelik Coğrafya*. (1. Baskı), Ankara: Nika Yayınevi.

Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2012). *Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân*. (13. Baskı), İstanbul: Çantay Kitabevi.

İnternet Kaynakları:

URL 1. <https://www.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.07.2023).